

Gent – Grootste stad van de Lage Landen

Vanaf het jaar 1000 was Gent gedurende enkele eeuwen de grootste stad van de Nederlanden (tot ongeveer 1550). Gent was bijvoorbeeld groter dan Keulen, de grootste stad van het Heilige Roomse Rijk, en na Parijs en Londen, de grootste stad van Noordwest-Europa. In de 13e eeuw telde de stad zo'n vijftig- tot zestigduizend inwoners.

De omwalde middeleeuwse stad

In de 10de en 11de eeuw namen versterkingen de economische rol over van de kloosters en werden rijke handelaars grondeigenaars. In de 10de eeuw kende Gent een belangrijke groei en strekte de 'portus Gandavum' zich uit tot aan de Leie (een rivier) en zelfs erover. Versterkingen namen in de 10de eeuw de economische rol over die de kloosters voorheen hadden. De domaniale centra (domeinen/hofstelsel) stonden immers in voor de centralisatie en de distributie van de opbrengst uit de omliggende streek. Getuigen van de belangrijke bevolkingsgroei zijn ook de oprichting van nieuwe parochies: Sint-Jacobs in 1093, Sint-Michiels voor 1105 en Sint-Niklaas voor 1120. Dit leidde daarnaast ook tot een groter zelfbewustzijn bij de rijke handelaars, die zich wilden losmaken van de voogdij van de abdijen over de stad. Tussen 1038 en 1120 kochten begoede families de grondcijs af en werden zo grondeigenaars, de hele middeleeuwen door bekend als erfgerechtigde lieden. Ook de eerste echte stadsomwalling, met een gordel van waterlopen en grachten, dateert uit die periode.

Omstreeks 1100 raakte de term 'portus' buiten gebruik en schakelden de bronnen over op oppidum (hoger gelegen plaats), een term met een dubbele betekenis: niet enkel een omwalde stad, maar ook een stad die juridisch autonoom was.

Gent en zijn bestuur

Vanaf de 11de eeuw en vooral in de 13de eeuw groeide Gent spectaculair. De stad kon door haar welvaart nieuwe stukken stadsgebied aankopen, aan de overkant van de Leie en de Schelde. Omstreeks 1100 verleende de graaf van Vlaanderen aan de stad Gent het recht een eigen schepenenbank in te stellen. Zo groeide de stad langzamerhand uit tot een autonome macht met volledig zelfstandige instellingen. Hoewel de oprichting van een eigen schepenenbank een eerste stap was naar stedelijke autonomie met zeggenschap over het lokale bestuur en de rechtspraak was die niet geheel democratisch verkozen. Alleen leden van erfachtige lieden of stedelijke elite van grondbezitters konden worden verkozen. Gent was altijd een vrijheidslievende en rebelse stad. De burgers vochten er honderden jaren tegen de vorsten om hun privileges of vrijheden te vrijwaren. De aangekochte gebieden werden ondergebracht onder het bestuur en de rechtsmacht van de stadsschepenen.

Tot 1302 regeerden in feite een aantal gegoede burgerfamilies, omdat bestuur en rechtspraak in hun handen waren. Deze patriciërs vormden een gesloten groep van kapitalisten, rijk geworden door de handel en industrie van laken en linnen. De patriciërs die hun eigen belangen trachtten te beschermen, kozen meestal de zijde van de Franse koning tegen de graaf van Vlaanderen en kregen daardoor van het volk de scheldnaam Leliaerts. Omdat lokale ambachtslieden steeds meer rijkdom en macht vergaarden zouden zij ook hun aandeel in het bestuur willen. De ambachten waren eerst nog een uitgesloten deel van de burgerij. In 1301 werd echter een nieuw bestuurlijk regime geïnstalleerd, dat vijf eeuwen zou blijven bestaan. Dit kwam door de overwinning in de Guldensporenslag.

Er zouden vanaf dat moment twee schepenenbanken bestaan, elk bestaande uit dertien schepenen, van 'de keure' en van 'gedele'. De drie toen grootste sociaal-politieke groepen waren vertegenwoordigd: de textielambachten, de 53 'kleine neringen' (alle andere erkende ambachten) en de 'poorterij' of burgerij.

Gedurende de eerste fase van Honderdjarige Oorlog (1338-1345) koos Gent, na eerst neutraal te zijn gebleven, de zijde van Engeland, omdat dit land de invoer van grondstoffen voor de textielnijverheid had geblokkeerd. Jacob van Artevelde, een rijk lakenhandelaar, plaatste zich aan het hoofd van een regering die tegen graaf Lodewijk van Nevers opstond, omdat deze de zijde van de Franse koning had gekozen.

Figuur 1 Het Belfort was een symbool van de Gentse stedelijke macht

Vanaf begin van de 15de eeuw werd het Huis van Bourgondië de nieuwe tegenstander van de oproerige stad. Gent verzette zich eerst tegen Filips de Goede, later tegen Maria van Bourgondië - aan wie zij het Groot Privilege ontfoetselde - en ten slotte tegen Maximiliaan van Oostenrijk. In 1492 moest de stad de Vrede van Cadzand ondertekenen, waardoor haar zelfstandigheid sterk besnoeid werd en waaraan definitief een einde zou komen na de Gentse Opstand van 1540.

Gent opstandig en de reactie van keizer Karel

Gent was een van de grootste steden van Vlaanderen naast de drie andere Leden van Vlaanderen, Brugge, leper en het district van het Brugse Vrije. Daarom had de stad structureel inspraak in het landsbestuur wat toen betekende dat er mee beslissingen konden worden genomen in verband met het heffen van belastingen. Gent was voorstander van veel autonomie voor grote steden.

Gent droomde ervan een onafhankelijke stadstaat te worden, maar dit idee botste echter met de idealen van de graaf wie een grotere macht van de centrale staat wou op zowel bestuurlijk als op militair vlak. Het gevolg was een geschiedenis vol conflicten tussen de stad en de heerser en dit leidde tot opstanden in verschillende periodes. Voorbeelden hiervan zijn onder andere de Gentse Oorlog (1379-1385), de Gentse Opstand (1449-1453) en de Vlaamse Opstand tegen Maximiliaan (1477-1492). De opstanden concludeerden meestal met een overeengekomen vredesverdrag, maar met voorwaarden die telkens veranderden. Zo was er de Vrede van Gavere (1453), die door de Vrede van Cadzand (1492) werd bevestigd, waardoor Gent een groot deel van haar macht en invloed verloor en belast werd met schulden.

In de 16e eeuw speelde Gent een belangrijke rol in de opkomst van het calvinisme (Hervorming) met alle nodige godsdienstconflicten tot gevolg. In 1537 weigerde de stad de bede van de landvoogdes Maria van Hongarije (ter ondersteuning van de oorlogen van keizer Karel V tegen Frankrijk), maar de daarmee gepaard gaande opstand werd door de keizer hard neergeslagen (1540). Toen de leiders om vergiffenis vroegen werd Gent in 1540 aan een nieuw statuut onderworpen, de zogenoemde 'Concessio Carolina'. De vorst schrapte ook verschillende van de privileges die de Gentse ambachten tot dan genoten en de Gentenaars werd ook het recht ontnomen om zelf nog hun schepenen te kiezen. De hoogbaljuw kreeg meer bestuurlijke en juridische bevoegdheden in de stad. De Klokke Roeland, zinnebeeld van de Gentse zelfstandigheid, werd verwijderd uit het belfort en een nieuwe burcht, het Spanjaardenkasteel, zou er voortaan over waken, dat de Gentenaren niet meer al te dierbaar zouden worden. Gent werd een garnizoensstad onder de permanente militaire controle van het centrale gezag. De hervorming van de middeleeuwse ambachten zou ook een goede zaak blijken, het bevorderde de sociale mobiliteit en de economische ontwikkeling in de stad. De lakenindustrie verkleinde in deze periode en door de hervormingen ontstond er vlot plaats voor nieuwe nijverheden.

Verval en heropleving

Van eind 16e tot ca. midden 18e eeuw, kende Gent een economisch verval. De Calvinistische republiek valt en tegelijk is er een blokkade van de Westerschelde. De bevolking van boven de 50.000 was in 1650 teruggevallen tot circa 31.000. Omdat door de Vrede van Münster (1648) Gent haar uitweg via de Sassevaart naar de Westerschelde verloor moest er een nieuwe uitweg naar zee komen. Dit werd uiteindelijk het in 1623 opengestelde Kanaal Gent-Brugge. Gent bleef wel een grote stad. Het hield ondanks de crisis de zetel van een bisdom, de Staten van Vlaanderen en van de Raad van Vlaanderen. De economische troeven die de stad had als knooppunt van land- en waterwegen en als regionale marktplaats zorgen ervoor dat de stad niet helemaal in verval raakten.

Figuur 2 Gent in 1712